26/2 - Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 23 januari 1971

HUMANIST

on/eens

Bevolkingsexplosie

Zondag 20 december beluisterde ik de radio-uitzending van het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking (HIVOS) te Den Haag.
Ik moet u zeggen, dat ik zeer pessimistisch gestemd ben t.a.v. alle ontwikkelingshulp of ontwikkelingssamenwerking, en wel om een reden, die m.i. nog veel te weinig wordt onderstreept, d.i. de bevolkingsexplosie. Als het daarmee blijft doorgaan zoals op het ogenblik, is alle ontwikkelingshulp m.i. tot mislukken gedoemd.
Dr Borlaugh, aan wie de Nobelprijs voor de vrede is toegekend i.v.m. zijn magistrale werk ter veredeling van landbouwgewassen, waardoor de oogsten kunnen worden verdrievoudigd (of verviervoudigd??) heeft zelf gezegd, dat tengevolge van de bevolkingsexplosie zijn werk toch slechts hoogstens 10-15 jaar uitstel van executie zal brengen. Die executie is dan de hongerdood van tientallen miljoenen.
Ik citeer een paar opmerkingen uit een artikel in het Utrechtsch Nieuwsblad: „Over 20 jaar is de bevolking van Oost-Pakistan verdubbeld tot 140 miljoen mensen . . . De vruchtbare leeftijd van de mens wordt hier volledig uitgebuit, de meisjes worden vaak al met 13 jaar uitgehuwelijkt, met 14 jaar hebben ze hun eerste kind, de families van man en vrouw — het overheersende sociale systeem is geheel gebaseerd op het familieverband — zitten op de komst van dit kind te wachten, daarna komen er al gauw meer kinderen . . . De mensen snappen niet veel van het werk van degenen, die familyplanning propageren, in het gunstigste geval worden die aangezien voor dorpsidioot . . . . De enige partij, die zich openlijk heeft uitgesproken tegen familyplanning is die van de orthodoxe moslims, te vergelijken met de behoudende religieuze partijen in Nederland". Aldus het Utrechtsch Nieuwsblad.
Het is dus weer eens de godsdienst, die onheil berokkent in de wereld; moslims, die tegen familyplanning ageren, de paus te Rome, die nog met zijn gedachten in de Middeleeuwen verkeert en alle anticonceptionele middelen evenals abortus verbiedt, plus de negatieve houding van behoudende protestantse kerkelijke partijen. Voorzover mij bekend heeft de Wereldraad van Kerken nog nooit een programma ontwikkeld tot het tegengaan van de bevolkingstoename in de wereld. In kringen van medische zending heeft men natuurlijk ook nooit de moeite genomen anti-conceptionele maatregelen te bevorderen. De godsdienst berokkent dus weer onheil, werkt in ieder geval onvoldoende mee om deze ramp tegen te gaan. Dit stemt mij zo fel, omdat ik vroeger in de ongehuwde moederzorg heb gewerkt, en toen, ruim 20 jaar geleden hebben wij daar in die ongehuwde moederzorg — mede door de geboorte-explosie in de naoorlogse jaren — deze ramp van de te grote bevolkingsdichtheid al zien aankomen. Maar geen gehoor kregen wij toen van kerkelijke zijde, de kerk sliep voorzover dit punt betreft en schijnt nog steeds niet voldoende wakker geschud te zijn.
Wel wil ik in dit verband nog noemen een ander krantenartikel uit het Utrechtsch Nieuwsblad *(of uit de Volkskrant)*, waarin staat, dat de bisschoppen van de Zuidamerikaanse staat Colombia, waar de bevolkingsdichtheid het grootst is, op een bedekte manier (natuurlijk, want het is in lijnrechte strijd met de uitspraken van de paus) hun toestemming hebben gegeven aan de regering voor de uitvoering van geboortebeperkende maatregelen. We zien dus een kleine kentering de goede kant uit.
Ik zou het volgende willen voorstellen, ook aan de directeur van het HIVOS: zou men nu maar niet eens beginnen ontwikkelingshulp te verstrekken in de vorm van oprichting van abortusklinieken in de ontwikkelingslanden? Niet dat ik abortus zoiets lofwaardigs vind, het blijft een ingreep in een zich ontwikkelend leven; maar zolang de bevolking te primitief is om gebruik te maken van voorbehoedmiddelen en om sterilisatie te doen ingang vinden, is het m.i. noodzakelijk om de oprichting van abortusklinieken in de ontwikkelingslanden mogelijk te maken. Waarbij men natuurlijk ook op allerlei weerstanden zal stuiten bij de bevolking, maar dan moet er maar eens een programma worden uitgedacht om die weerstanden te overwinnen.

J. Sprey, Utrecht

Aan alle ex-interimwet-rentetrekkers, oud-invaliden en al degenen, die het aangaat

„Grote Broeder" Roolvink heeft gesproken en we weten nu waar we aan toe zijn. De uitkeringen van de oud-invaliden zullen „bescheiden" worden verhoogd, waaronder dan dient te worden begrepen, dat er géén optrekkingen zullen plaatsvinden gelijkwaardig gesteld aan de WAO-uitkeringen van andere invaliden, die nà 1 juli 1967 invalide zijn geworden.
Beste mensen, ex-interimwet-rentetrekkers, oud-invaliden, wij hebben een heleboel gemeen met die twee grote persoonlijkheden Gandhi en King, die hun strijd hebben moeten leveren tegen discriminatie en onrechtvaardigheid. Misschien is het te overwegen om ons hierop eens te gaan bezinnen met eenzelfde heilige ernst, om geweldloos op te trekken en voor gelijkwaardige WAO-uitkeringen onze strijd te leveren? Inlichtingen en suggesties: Dorotheagaarde 80, Bussum.

Mevr. M. Langemaire, Bussum

GELOOF
Uit een verslag in M en W - 21, blijkt dat er voor de tweede maal een bijeenkomst is geweest van humanisten en katholieken. De laatsten waren 'vertegenwoordigers van het r.k. Sekretariaat voor de niet-gelovigen'.
Men kan dergelijke samenkomsten verdedigen vanuit het diplomatieke standpunt dat het altijd zin heeft te trachten begrip voor elkanders standpunt te wekken, al komt men dan ook konkreet nergens uit. Men kan ook het christendom in al zijn vormen bestrijden, hetgeen dan ook in M en W tot uitdrukking komt. Men kan het ene doen en het andere niet laten, wanneer daartoe behoefte bestaat.
Maar welk een geestelijke verwarring en misverstand blijkt uit de benaming van dit Sekretariaat.
Ergens (in een oude beginselverklaring?) spreekt het HV over 'kosmische verbanden', waaraan de mens deel heeft. Het zijn de religieus-(niet godsdienstige) humanisten die hieraan waarde hechten. Is dit geen vorm van geloof? Zelfs de redelijke humanisten die alles (waaronder niet alleen religiositeit, maar ook liefde en kunst) aan de rede willen toetsen, bezitten nog een geloof, n.l. dat aan zichzelf.

Wordt het geen tijd dat de diplomaten van het HV de typisch christelijke verwatenheid dat zij alleen het geloof bezitten eens 'bediskussiëren'?

P. W. FABER, Renkum

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 2
23januari 1971

Hoofdredakteur:
Casper Vogel

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
Mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641,
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen, Suriname en Ned. Antillen *f* 12,50
Overige landen *f* 14,—
Losse nummers *f* 0,50

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

Te rationeel

De volkstelling van 1960 gaf een landelijk totaal van ruim 2 miljoen buitenkerkelijken te zien, of wel 18,4 % der Nederlandse bevolking. De aanstaande volkstelling zal naar schatting wel tussen de 40 en 50% laten zien. Van al die onkerkelijken zijn er na zoveel jaren een 15.000 lid van het H.V. Er moeten diepgaande oorzaken zijn dat dit aantal zo schamel blijft.
Naar mijn mening en die van veel anderen ligt dit voornamelijk aan het gebrek aan enige religiositeit, in de zin van een levende verbondenheid, niet alleen met andere mensen, maar met al het bestaande. Er werd vroeger (in een oude beginselverklaring?) nog gesproken over het feit dat „de mens deel heeft aan kosmische verbanden". Hoe vaag dit moge zijn, iets van de erkenning van een groter geheel, waar de mensheid deel van uitmaakt (in welke verhouding dan ook) lijkt geheel verdwenen. In 1954 schreef H. R. Hoetink in „Rekenschap van maart over: Humanisme en Transcendentie". Het is alsof transcendentie (welke dan ook) over de rand van de wereld is gevallen en praktisch vervangen is door rationaliteit.

Ik ontken het bestaan niet van humanistische publikaties waarin van veel meer dan de rede sprake is. Er schijnt echter een grote afstand te bestaan tussen dat wat men zichzelf toestaat te voelen en dat wat bv. als ons visitekaartje (beginselverklaring en doelstellingen van het H.V.) naar buiten treedt. M.a.w. er schijnt een innerlijke tegenspraak te bestaan die m.i. voortkomt uit een innerlijke onzekerheid omtrent de plaats van de mens in de totaliteit van het Zijn (van het leven, als U wilt).
Wat het H.V. nodig heeft is een nieuwe ideologie, een nieuwe filosofie liever, een andere mentaliteit die alleen kan voortkomen uit een nieuwe wijze van in het leven staan, die noch idealistisch, noch realistisch is. Het gaat niet alleen om de ontkenning van de christelijke godsidee als een van buitenaf werkende Macht, maar vooral om een nieuwe mensbeschouwing waarin men de mens ziet als het van binnenuit van zichzelf bewust geworden hoogtepunt — voor zover dat dan gaat — van de Energie die in de evolutie tot de mens is gekomen. (Voor de kwade verstaander: dit is geen Vitalisme, geen Evolutie als God.)
Voor uitweiding is hier geen plaats. Literatuur in deze richting vindt men bij Julian Huxley, ook iets bij Teilhard de Chardin (met groot voorbehoud) maar vooral, voor de goede verstaander, in de filosofie van de in 1961 op 53-jarige leeftijd overleden Franse filosoof Maurice Merleau Ponty. (Heel in het bijzonder diens beschouwingen van de visie op de natuur van de schilders Cézanne en Paul Klee. Ook bij Rimbaud trouwens kan men hiervan lezen). Hierbij is direct sprake van de overeenkomst tussen de ervaringen van kunstenaars en de evolutie-theorie vlgs. Huxley en de Chardin. Werkjes over hem zijn in het Nederlands verschenen. Ik noem: Aula 369 van Kwant; „Merleau Ponty" van Bakker, (Wijsgerige Monografiën) en de binnenkort verschijnende Aula no. 450: Essays van Merl. Ponty. Ook het Rowohlt-deeltje no. 56: Essays van Merleau Ponty dient te worden genoemd. Gemakkelijke lektuur is het overigens niet. Ik ben er zeker van dat niets ons in veler eigen ogen, maar meer nog in die van anderen, méér tot gereduceerde menselijke wezens heeft gemaakt dan de onderwerping aan de redelijkheid.

P. W. Faber, Renkum

IS HET HUMANISME EEN RELIGIE?

**Nu op het komende kongres van het Humanistisch Verbond de ontwerptekst van een nieuwe beginselverklaring zal worden besproken, leeft de diskussie over de principiële humanistische uitgangspunten weer op.
Als bijdrage aan onze gedachtenwisseling heeft Humanist de vooraanstaande Engelse humanist Hector Hawton uitgenodigd zijn visie te geven op het in 1933 in de Verenigde Staten gepubliceerde Humanistisch Manifest. In zijn beschouwing, die werd vertaald door mevr. N. Klein-Von Baumhauer, roept Hawton op tot een herziening van dit manifest, door het te plaatsen in historisch perspektief en op internationaal niveau.**

In 1933 verscheen er in *The New Humanist* (Vol. vi, no. 3) een Manifest dat ondertekend was door een aantal Amerikaanse humanisten waaronder enige vooraanstaande filosofen. Gedurende de afgelopen achtentwintig jaar is er zoveel gebeurd dat men zich vorig jaar heeft beraden over de wenselijkheid deze beginselverklaring te herzien en *up to date* te brengen. Ten slotte werd besloten het manifest in zijn originele vorm in het tijdschrift *Religious Humanism* op te nemen; dit weliswaar verouderde dokument gaf toch een duidelijke indruk van de opvattingen die er in een bepaalde periode in de Amerikaanse humanistische beweging heersten.

Het eerste punt dat opvalt is dat de ondertekenaars tot de uitspraak komen dat het humanisme een religie is. In de door Felix Adler in 1876 in de Verenigde Staten opgerichte *Ethical-Culture* beweging heeft men dit religieuze karakter nooit ter diskussie gesteld. Men dacht nog sterk in de op Emerson teruggaande traditie, en die van de transcendentalisten in New Engeland, die een zuivere, ethische religie zonder dogma voorstonden.
Emerson voorspelde: „Er komt een nieuwe kerk die gegrondvest zal zijn op de moraalwetenschap, in het begin koud en naakt, een pasgeboren kind in een kribbe, maar tevens de algebra, de wiskunde van de ethiek. De kerk van de toekomstige mens, zonder psalters, klaroenen of schalmeien: maar hij zal hemel en aarde als dak en muren hebben; de wetenschap als symbool en illustratie; hij zal ook spoedig schoonheid, kunst en poëzie vergaren".

Dit was het begin binnen het Unitarisme van een krachtige stroming in de richting van een liberaal Christendom zonder geloofsbelijdenis dat geheel op de ethiek was toegespitst. Felix Adler, zoon van een rabbi, brak al jong met de synagoge en benaderde de ethiek vanuit een hervormd Judaisme. Hij stichtte de New York Ethical Culture Society, een beweging die zich ook verder uitbreidde.
De enigszins strenge, neo-Kantiaanse opvattingen van Adler waren meer beïnvloed door de filosofie dan door de wetenschap. Het was niet eenvoudig deze levensbeschouwing te rijmen met het pragmatisme van John Dewey wiens denkbeelden voornamelijk op het Darwinisme stoelden. Het georganiseerde humanisme was geïnspireerd door een bewuster, onkerkelijk Links. En hoewel het Humanistisch Manifest van 1933 het denkbeeld van de ethiek als religie aanvaardde, deed het vage transcendentalisme van Emerson even ouderwets aan als het Kantianisme van Adler.

In Engeland vond een soortgelijke heroriëntatie plaats in de Ethical Union, nu de British Humanist Association. In 1929 publiceerde Sir Julian Huxley *„Religion without Revelation"* (Religie zonder Openbaring) waarin hij zijn overtuiging beleed „dat religie van het allerhoogste niveau samen kan gaan met een volledig gebrek aan geloof in een openbaring in de gebruikelijke zin van het woord, en ook aan het geloof in de kern van de geopenbaarde religies, een persoonlijke god."

Voor Huxley was het humanisme een religie die samenviel met wetenschappelijke kennis. De mens had door zijn evolutie een stadium van ontwikkeling bereikt waarin hij voldoende kennis van de natuurwetten bezat om zelf de evolutie op deze planeet te bepalen. Niet langer overgeleverd aan de willekeur van natuurlijke selektie was de mens een deel van het universum geworden dat zich bewust was van zichzelf. Zijn bestemming en verantwoordelijkheden moesten de spits vormen van de evolutionaire vooruitgang.
Dit is geheel in overeenstemming met de inhoud van het humanistisch Manifest: „Hoewel deze eeuw enorm veel verschuldigd is aan de traditionele religies, is het toch wel zeer duidelijk dat iedere religie die heden ten dage een alles omvattende en dynamische macht wil zijn, zich aan de eisen van deze tijd moet aanpassen. Er bestaat op dit ogenblik een zeer grote behoefte aan zulk een religie."
De beginselverklaring bevat vijftien punten die over het algemeen uitgaan van wat soms een naturalistisch standpunt wordt genoemd, dat wil zeggen: de mens maakt deel uit van de natuur. Het dualisme van geest en lichaam wordt verworpen. Niet alleen onze lichamen zijn een produkt van de evolutie, maar ook de maatschappij en de kultuur zijn het resultaat van een lange ontwikkelingsgeschiedenis. Dit is wat Huxley bedoelt met psycho-sociale evolutie.
In een dergelijk schema is geen plaats voor het bovennatuurlijke. „Wij zijn de overtuiging toegedaan dat de tijd van het theïsme, deïsme, modernisme en allerlei vormen van „Nieuw Denken" voorbij is... Het onderscheid tussen sakraal en profaan kan niet langer worden gehandhaafd."
In wat voor betekenis wordt de term religie dan gebruikt? Traditioneel is er altijd een scherp onderscheid gemaakt tussen sakraal en profaan. Durkheims definitie luidde aldus: „Religie is een uniform systeem van denkbeelden en gebruiken met betrekking tot sakrale zaken — dat wil zeggen ekskluisieve, verboden zaken: denkbeelden en gebruiken die allen die deze omhelzen, verenigen tot een enkele zedelijke gemeenschap, genaamd de Kerk."
Het religieuze humanisme daarentegen, staat op het standpunt dat „religie bestaat uit die handelingen, doeleinden en ervaringen die voor de mens van grote betekenis zijn. Niets is het religieuze vreemd: arbeid, kunsten en wetenschappen, filosofie, liefde, vriendschap, rekreatie, alles wat op dat terrein uitdrukking geeft aan een levenswijze die de mens verstandelijk voldoening schenkt."
Sedert de verschijning van het Manifest zijn filosofen veel meer bezig geweest met taalproblemen dan destijds. Het is nu een algemeen aanvaard standpunt dat woorden geen Ware Betekenis bezitten. Wij leiden hun betekenis af van de manier waarop ze gebruikt worden; vandaar dat het zeker geoorloofd is het woord „religie" in deze ruime zin te gebruiken, al is het voordeel daarvan twijfelachtig. Als bijna alles „religieus" is, hebben we deze term dan eigenlijk nog wel nodig?
Dit is natuurlijk een gezonde reaktie op het cynisme van de voortreffelijke victoriaanse staatsman, Lord Melbourne, die gezegd heeft dat religie een schone zaak is als je er maar geen hinder van hebt in je partikuliere leven. Maar als het woord geen tegendeel heeft — als we niet kunnen bepalen wat *niet* religieus is — dan zegt het ons niet veel.
Een duidelijke illustratie van deze verwarring vormt het feit dat terwijl een vooraanstaande humanist het humanisme beschreef als „een religie zonder openbaring", een andere, Margaret Knight haar boek voorzag van de titel *Morals without Religion* (Moraal zonder religie). Het is geen wonder dat wie zich hier dieper in begeeft er niet meer uitkomt.
De hedendaagse humanisten, of zij zichzelf nu al of niet als „religieus" beschouwen, zijn het er over eens dat de mens zijn problemen zelf dient op te lossen, zonder enige hulp van buiten. Bidden zal niet helpen. Hij hoeft geen wonderen te verwachten.

In het Manifest staat verder: „Religie moet er in toenemende mate toe bijdragen de mens vreugde in het leven te doen scheppen, religieuze humanisten stellen zich ten doel het kreatieve in de mens te stimuleren en die prestaties aan te moedigen die bijdragen tot zijn levensgeluk."
Dit is natuurlijk een loffelijk streven, maar nu wij wat meer taalbewust zijn geworden, moeten wij ons weer afvragen wat dergelijke vage, geladen woorden eigenlijk *betekenen?* Het zou als hedonistisch utilitarisme uitgelegd kunnen worden, en dat hoort ook wel in de humanistische traditie thuis. Jeremy Betham was zo bang voor het gebruik van vage abstrakties dat hij geluk en vreugde aan elkaar gelijk stelde. Hij was wel konkreet maar dat ging ten koste van iedere kwalitatieve nuancering.
Het Manifest volgt Bentham in zijn poging: „voorwaarden te scheppen voor een leven dat iedereen voldoening schenkt, niet slechts aan een enkeling." Hierdoor zou het puur egocentrische streven naar geluk beperkt worden. Maar zulke algemene begrippen als „geluk", „voldoening", „zelfverwerkelijking" betekenen niet voor iedereen hetzelfde. Professor Karl Popper heeft inmiddels een praktisch alternatief voorgesteld: „In plaats van het grootste geluk voor het grootste aantal zou men, wat bescheidener, moeten vragen om de kleinste hoeveelheid vermijdbaar lijden voor iedereen... en tevens dat dit onvermijdbare lijden zo eerlijk mogelijk verdeeld wordt." *(The Open Society)* — De open maatschappij — p. 571)
Het is onmogelijk om geluk te definiëren, maar we kunnen ellende wel herkennen. Een rationele, menselijke maatschappij zou de wetenschappelijke kennis gebruiken om ziekte en ondervoeding te bestrijden door het nu nog embryonale apparaat van de Wereld Gezondheids Organisatie en de Voedsel- en Landbouworganisatie uit te breiden. Deze instellingen bestonden nog niet in 1933.
Het veertiende punt is van een verfrissende stoutmoedigheid, vandaar waarschijnlijk dat de wat conservatievere vleugel van de „Ethical Culture" er enigszins geschokt over was. „De humanisten zijn de stellige mening toegedaan dat de bestaande hebzuchtige, op winst gerichte maatschappij duidelijk heeft gefaald en dat een radikale verandering van methoden, bestuur en motieven plaats behoort te vinden. Er moet een gesocialiseerd, coöperatief bestel gevestigd worden ten einde een rechtvaardige verdeling van de bestaansmiddelen mogelijk te maken. Het humanisme streeft naar een vrije, universele maatschappij waarin de mensen vrijwillig en verstandig samenwerken voor het algemeen welzijn. Humanisten verlangen dat iedereen op menswaardige wijze deel kan hebben aan het leven in een wereld die aan iedereen toebehoort.

Als wij dit in politieke termen willen omzetten, stuiten wij op het enorme probleem van hoe de middelen tot het vestigen van een dergelijke maatschappij te verenigen vallen met de individuele vrijheid. Zowel marxisten als demokratische socialisten zijn het wel eens over het te bereiken doel, maar over de middelen daartoe niet. Het heeft weinig zin een ideaal aan te geven zonder enige suggestie te doen hoe dat doel bereikt kan worden.
Inderdaad kan men van een manifest niet verwachten dat het een gedetailleerde blauwdruk verschaft. Het beroemde Kommunistisch Manifest was zeer algemeen en rethorisch. Maar omdat wij nu over gegevens beschikken die men in 1933 niet had, moeten wij deze ook gebruiken bij de herziening van het Manifest.
In vele delen van de wereld heeft men op grote schaal getracht socialisatie in te voeren. Dat betekent in Rusland iets anders dan in China en in Scandinavië en in de Britse welvaartsstaat weer iets anders. Tot dusver betekent het niet veel in de Verenigde Staten. Men kan tegenwoordig niet meer over demokratie en participatie spreken zonder aan te geven waar de eventuele grenzen liggen bij de realisering. Sommige humanisten trachten, in navolging van Popper, dit op te vangen door een open maatschappij te propageren. Maar het blijft nog te bezien in hoeverre een hiërarchische struktuur toelaatbaar is, en of een radikale socialisering van de ekonomie op enig andere basis wel mogelijk is.
De laatste dertig jaar is er zoveel gebeurd dat de humanistische doelstellingen nodig opnieuw geformuleerd moeten worden. Er hebben zich nieuwe morele problemen voorgedaan die zelfs met de meest vooruitziende blik niet te voorspellen waren geweest. Door de spektakulaire ontwikkeling van de

Prof. Dr. Leo Apostel

„De Humanismen en het humanisme"

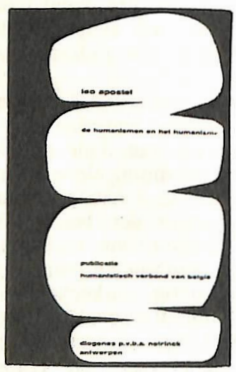

Bijzonder belangwekkend filosofisch essay over de grondslagen van het moderne humanistische denken. De schrijver zoekt een synthese van de belangrijkste humanistisch-wijsgerige stromingen: het wetenschappelijk humanisme, het existentieel humanisme, het marxistisch en het religieus humanisme en Nietzsche als grensgeval. Een uitgave van het Humanistisch Verbond van België.

71 blz. *f 4,—*

Te bestellen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers te Utrecht.

techniek beleven wij nu een tweede industriële revolutie.
Computers en automatisering zullen wellicht spoedig maken dat de traditionele opvatting dat het loon afhankelijk is van de tijd die iemand werkt, niet meer houdbaar is. Er bestaan nu nieuwe, geraffineerde instrumenten die hen die zich met de gedragswetenschappen bezig houden, in staat stellen via de massamedia de publieke opinie te bespelen. De eerste humanisten die in volledige vrijheid van meningsuiting geloofden omdat zij dachten dat bij een verstandige, vrije diskussie de beste ideeën het ook zouden winnen, doen nu naief aan, en in een nabije toekomst zouden de biologische eksperimenten wel eens even verstrekkende gevolgen kunnen hebben als de kernsplitsing.
Het is onmogelijk op de afgelopen dertig jaren terug te zien zonder een gevoel van desillusie. Wij hebben het ontstaan en het einde van de Volkenbond meegemaakt, en daarna de oprichting van de Verenigde Naties. Deze heeft ook niet aan de verwachtingen beantwoord: de naties laten zich nog steeds drijven door machtspolitiek en bewaren slechts een wankel evenwicht tussen oorlog en vrede door wederzijdse intimidatie.
Humanisten moeten deze realiteiten onder ogen zien en een weg aangeven die zowel voor de jeugd, aan wie de toekomst toebehoort, als voor de ouderen acceptabel is. Er moet een manifest komen zonder de optimistische gemeenplaatsen waar men bij dergelijke dokumenten al gauw toe vervalt om de harde feiten uit de weg te gaan. Dit is geen verwijt aan de ondertekenaars van het oorspronkelijke Manifest in 1933. Zij konden niet weten hoe de verschrikkingen van het Nazisme en een Tweede Wereldoorlog ons zouden overspoelen; of dat de wetenschap niet de gedienstige geest was die de deur zou openen tot ongehoorde rijkdommen, maar die het mensdom met uitroeiing zou bedreigen. Desondanks geeft het Manifest zelfs de welwillende kritikus bij nuchtere beschouwing toch wel de indruk van een nogal akademische distantie in een tijd dat de donkere wolken zich al aan de horizon samenpakten.

Wanneer ons wordt meegedeeld dat „religieuze instellingen, hun riten en kerkelijke methoden zo snel als in de praktijk mogelijk blijkt, dienen te wijzigen," voor wie is dat dan bedoeld? Dacht men nu werkelijk serieus dat de kerken op verzoek van een stelletje humanisten veranderingen zouden invoeren die gelijk stonden met zelfmoord? Als ze zich aan het humanistische programma, of zelfs maar een deel daarvan, wilden houden, zouden zij hun centrale leerstellingen overboord moeten gooien. Als „de tijd van het modernisme voorbij is" wat voor zin heeft het dan om de kerken te vragen zich te moderniseren? Dat ze daar nu schoorvoetend aan beginnen is ongetwijfeld het gevolg van hun eigen interne tegenstellingen.
Er is altijd een tendentie geweest bij de humanistische beweging tot polarisatie, met aan de ene kant een puur wereldse filosofie en aan de andere kant een quasi religieuze instelling. Zonder te vervallen in de eksessen van het militante atheïsme of ouderwetse anti-klerikalisme, kunnen wij toch ook niet het volmaakt onhistorische standpunt onderschrijven dat religie op zichzelf goed moet zijn. In het verleden heeft het christendom — om nog maar te zwijgen van de andere grote religies — zich een zeer slechte naam verworven door intolerantie, bijgeloof en vervolgingen. De religieuze instellingen dienden de belangen van de heersende klasse en toonden, op enkele lofwaardige uitzonderingen na, weinig neiging om de sociale onrechtvaardigheden te bestrijden. Dit geldt nu lang zo sterk niet meer; hoewel bij een enorm probleem als de bevolkingseksplosie het Vatikaan in zijn officiële afwijzing van anti-konseptie volhardt. In kwesties als geboortebeperking, echtscheiding en gelijke rechten voor man en vrouw, hebben de humanisten voorop gelopen en de belangrijkste kerken komen er nu schoorvoetend achteraan.
Er wordt in het Manifest een zeer boude uitspraak gedaan met: „religies zijn altijd een middel geweest om de hoogste waarden in het leven te verwezenlijken." De wereld is nu zo vol gevaar dat wij ons de weelde niet kunnen veroorloven om te dagdromen en niet exakt te denken. Juist in dit verband willen de humanisten appelleren aan alle normale, verontruste mannen en vrouwen om zich samen in te zetten, niet voor hun eigen zieleheil wat het streven was van de oude religies, maar voor de redding van de wereld. Of het humanisme al of niet een nieuwe religie is, blijft een semantisch twistpunt van weinig belang. Ik geef er de voorkeur aan het humanisme als een ideologie te beschouwen vergeleken waarmee de religie, of wat wij daar gewoonlijk onder verstaan, een afspiegeling is van het pre-wetenschappelijke tijdperk.

Hector Hawton

R. D. Laing

Strategie van de ervaring

vertaling van Leo Rijkens
In dit boek confronteert Laing de moderne mens met de maatschappij waarin hij woont, de eigenhandig gemaakte leefruimte waar „aanpassen" het eerste gebod is.

Uit de inleiding:
Wij worden geboren in een wereld waar de vervreemding ons wacht. In potentie zijn wij mensen, maar in vervreemde staat en die staat is niet zo maar een natuurlijke aangelegenheid. De vervreemding die vandaag de dag onze bestemming is, komt alleen tot stand door het schandelijk geweld dat menselijke wezens menselijke wezens aandoen.

125 blz. *f* 9,25

Te bestellen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers te Utrecht.

GRIMMIG GRINNIKEN OM KARAKELGIË

Wie, zoals ik, met weemoed terugdenkt aan Zo is het . . ., wie fervent VPRO-lid is, niet omdat hij het met alles zo eens is, maar omdat dat soort afwijkingen de zuurstof zijn in de geestelijke milieuverontreiniging die bijna overal elders troef is, ja, zo iemand zou zich waarschijnlijk niet gauw thuis voelen in België. Over het geestelijk klimaat bij onze Zuiderburen is de laatste tijd al zoveel geschreven, ook in Mens en Wereld, dat ik er maar het zwijgen toe zal doen; ik word er alleen maar droevig of boos van. Per slot behoort de meerderheid van de Belgen tot het Nederlands taal- en kultuurgebied en dat maakt misschien ook ons een beetje meeverantwoordelijk voor het soort toestanden dat daar voorkomt en waarin van geestelijke, laat staan van artistieke vrijheid, nauwelijks meer sprake is.

Dat daar toch nog iemand grapjes over kan maken, kan ik mij niet voorstellen. Grapjes is dan ook niet het juiste woord voor Ward Ruyslincks boek De Karakoliërs*), dat, ofschoon hij de schuilnaam Karakolië voor zijn koninkrijkje kiest, duidelijk op Belgische situaties betrekking heeft. Het boek zit wel vol grapjes, begint zelfs met een, een beetje kinderachtig aandoend gegeven, maar ontwikkelt zich tot een duidelijke satire, hier en daar zelfs een bijtende satire, op de wijze waarop in België geregeerd wordt. Ik heb daarmee een van de etiketteringen gekozen waaruit, in een woord vooraf, Ruyslinck de kritikus keuze laat. „Het verdient echter aanbeveling, dat hij geen twee bladzijden tegelijk omslaat; bij een boek als dit zou de leesbaarheid er onder lijden." Nou, ik heb dus maar braaf mijn best gedaan en geen alinea ongelezen gelaten, en daar heb ik geen spijt van, want De Karakoliërs is een boek waarmee je je best kunt amuseren.

Aanleiding tot de gebeurtenissen is een statiebezoek van Kanokoemba Goem, president van een zeer jong ministaatje, een goedwillende, naïeve man, die anderhalf woord Frans kent, aan het koninkrijk Karakolië. Het hele apparaat van operetteachtige poppenkasterij komt dan in werking en het lachwekkende ervan wordt verstrekt doordat de koning ziek is en de eerste minister, die hem moet vervangen, lijdt aan een blaasaandoening die hem voortdurend noopt zijn hoge gast met bekwame spoed in de steek te laten. Gelukkig is daar dan steeds de kabinetschef Soubras, die in al zijn middelmatigheid model staat voor „de hoge ambtenaar" en daarmee de wezenlijke hoofdfiguur van het boek is.
Wat er in Karakolië allemaal gebeurt, met welke wonderbaarlijkheden de natuurmens Goem wordt gekonfronteerd, het is allemaal een duidelijke satire op België, al moet ik zeggen dat men in heel wat gevallen ook Nederland had kunnen invullen. Zo blijkt

*) Ward Ruyslinck. De Karakoliërs (Manteau, Brussel, 1968; *f* 13,90)

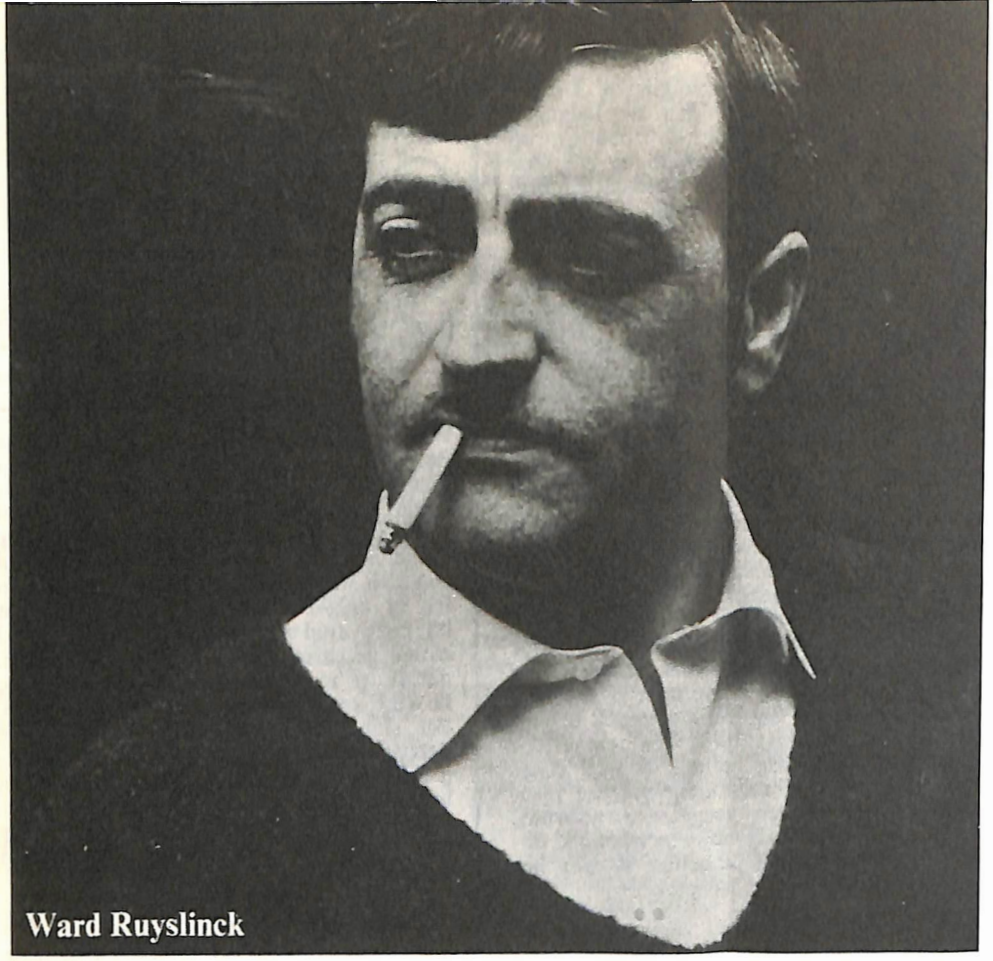

Ward Ruyslinck

de archiefafdeling „doofpot" vrij gemakkelijk bereikbaar en vindt men daarin bij voorbeeld: „Achter de min of meer toepasselijke kodenaam Burnt Pie ging het schandaal schuil van de 1.250 maaidorsmachines, die door de Cubaanse i gering bij een Karakolisch konstruktiebedrijf waren besteld, maar onder druk van het Amerikaanse State Department niet mochten worden geleverd." Het is hetzelfde schandaal waarover Hugo Claus zo'n goed verhaal geschreven heeft in Natuurgetrouwer, en waardoor de Amerikanen erin geslaagd zijn de zich juist ontwikkelende mechanisatie in dat ontwikkelingsgebied én financieel én technisch een gevoelige klap toe te brengen. Ik moest al lezende trouwens nog een keer aan Claus denken, daar namelijk waar de zwarte president een gevangenis bezoekt, waarin hij door een luikje mag kijken naar „een van onze grote dichters en dramaturgen (..) veroordeeld tot vier maanden wegens een zedenkwetsende toneelvoorstelling." En je weet, Belgische autoriteiten zijn nog heel wat gauwer gekwetst dan de onze en daar mag je zoiets dan nog niet eens zeggen.

Dat bezoek aan de gevangenis vind ik trouwens een hoogtepunt in de konfrontatie van twee kulturen: de eenvoudige, onbevangen en onbevooroordeelde emoties van de bezoeker en de miezerige, vulgaire kommercialiteit van onze westerse samenleving in de gevangen gezette studenten tegenover de „vrije, natuurlijke gemeenschap, die geen publieke orden kent zoals die van de Karakoliër." Als u dan nog weet, dat de hele praaloptocht wordt doorbroken doordat het volk massaal de een of andere wielerkampioen toejuicht, als u weet, dat de hoge bezoeker een echte heilige wenst te zien en dan in een klooster op bezoek gaat, als u tenslotte weet, dat het hele ritueel eindigt met het bezoek aan een wapenfabriek waar gladde en gewetenloze jongens de onbezoedelde natuurmens het geven van een fikse order aanpraten, nou, dan kent u ongeveer de sfeer van het boek. Een boekje om te lezen, om je uitstekend mee te amuseren, om eens grimmig bij te grinniken, en om af en toe toch ook eens over na te denken, want, o, o, wat zit er veel waars in het aan de kaak stellen van al die bijna heilige instituten van gezag.

R. de la Rie

Dit boek is ook verkrijgbaar bij de Humanistische Pers, Utrecht, Postgiro 58.

Verkrijgbaar:

Kalender 1971

De teksten zijn verzorgd door Dr. D. H. Prins en P. Krug.
Ontwerp: L. Frank.
Uitvoering: Drukkerij Storm.

f 5,50

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Toen in het najaar van 1969 door het hoofdbestuur de samenstelling werd bekend gemaakt van de kommissie die een nieuwe beginselverklaring moest ontwerpen, ontstond er nogal wat deining. In het bijzonder doordat er drie buitenstaanders in het gezelschap waren benoemd (Beerling, Van Holk en Kwant), vreesde men dat het ongodsdienstig karakter, het eigenaardig aksent van het humanisme verloren zou gaan of tenminste zou vervagen.

Ik heb toen in het openbaar uitgelegd dat die beduchtheid vooralsnog niet veel grond had, maar vooral dat het Verbond in zijn kongres toch altijd het laatste woord zou hebben. Wij hoopten oprecht dat de kommissie er in zou slagen, ook door de medewerking van de buitenstaanders, in een strakke formule de kenmerkende eigenheid van het humanisme tussen allerlei geloofsrichtingen en levensovertuigingen aan het licht te brengen.

Nu de kommissie evenwel een eerste ontwerp heeft uitgebracht, voel ik mij verplicht duidelijk te zeggen dat de beduchten gelijk hebben gekregen: het is een reeks van muisgrijze formules geworden, die in een zowel/alsook-stijl een wijkende omschrijving vormen van wat er eigenlijk helemaal niet blijkt te zijn.

Als ik mij sterk indenk wat er achter dit waas voor besprekingen hebben plaatsgevonden dan moeten we vermoedelijk nog de grootste bewondering hebben voor degenen die de zittingen ten einde toe hebben bijgewoond en er in zijn geslaagd de zinnen in elk geval af te maken. Als ik het stuk lees onderga ik een relaas dat onderhevig is aan wat men in radiokringen „fading" noemt.

Detailkritiek past *hier* niet, zoal ooit. Ik wil dus mijn bezwaar in algemene termen kleden.

Zie ik het goed, dan is de oorspronkelijke drievoudige struktuur van de oude beginselverklaring in bepaalde zin gehandhaafd. Er was voorheen een inleidende formule, een préambule of konsiderans, die de uitgangspunten beschreef. Dan was er een selektieve opsomming van grondslagen en vervolgens een reeks van doelomschrijvingen.

De konsept-beginselverklaring kent ook de verdeling in drieën, maar typisch terugwijkend gevarieerd.

De konsiderans begint direkt met alle eventuele standpunten of uitgangspunten — ook al door de plaatsing in de tekst: op overdreven wijze — te relativeren: *Het humanisme gaat ervan uit, dat elk standpunt ter diskussie gesteld mag en moet worden en dat er geen definitieve eens en vooral vastgelegde uitgangspunten zijn.* Het is natuurlijk erg fijn dat humanisten zeggen wat er *niet* is, maar de meeste belangstelling zal een buitenstaander koesteren voor wat er *wel* is.... en wezen màg van humanisten.

Het is of iemand een vertrek binnenkomt en onmiddellijk wat schuw en nerveus, hakkelend roept: „Van mij behoeft u niets verontrustends te verwachten... ik heb niets te zeggen en... als mij al iets uit de mond valt dan trekt u er zich maar niets van aan... want tegen het tegenovergestelde heb ik eigenlijk ook helemaal geen bezwaar...!"

De aanvangszin van het konsept is natuurlijk niet helemaal onjuist, maar zij vormt niet de formule van een *uitgangspunt* — het is een beperkende *toevoeging* aan een beginsel, van de reflexie uit.

De volgende zin demonstreert de moeilijkheid die men zich op de drempel al heeft bezorgd: *„Het in vele opzichten inhumane*

Excuus aan de beduchten

karakter van de huidige maatschappij vereist echter toch een duidelijke stellingname. Vooral dat woordje „toch" is een mooie vondst.
Men vraagt zich af: er is, toen het doek opging, direkt gezegd dat alles diskutabel is, dat niets vaststaat. Nu moet men z'n draai nemen om *toch* iets te zeggen — want waar zit men anders voor? Het motief om niettemin het een en ander mede te delen wordt ontleend aan *„het in vele opzichten inhumane karakter van de huidige maatschappij"*. Onnozele vraag: stel dat de maatschappij door humanistische twijfelaars wordt omgedrukt tot een in het algemeen humane samenleving? De konklusie ligt voor de hand dat iedere aanleiding tot stellingname vanwege humanisten dàn meteen verdwenen is. Dit suggereert, dat het humanisme eer een voorbijgaande sociale protestbeweging is dan een levensbeschouwing die de mens ook op vele àndere gebieden dan het maatschappelijke kan vormen, voeden en stimuleren.
Maar ook als protestbeweging in een onmenselijke maatschappij willen de kommissieleden weer niemand affronteren. Het zijn niet de uitgangspunten die zij leveren zèlf, waarvan zij enige werking willen laten verwachten, nee: *de formulering der uitgangspunten kan dienen als gemeenschappelijk platform voor onderlinge kommunikatie en als informatie aan buitenstaanders.* Wàt lispelt men hier nu eigenlijk? Het formuleren, *het onder woorden brengen* van uitgangspunten kan mogelijkerwijs — want ook hier weten we weer niets zeker — *dienen* (welke aandragersgeest heeft dit verzonnen?) om onder elkaar wat te kommuniseren; en voor buitenstaanders is er dan ook nog het buitenkansje: ze komen iets van die klassinerende humanisten te weten. Maar niemand behoeft zelfs dáár benauwd voor te zijn; bij dit schriftelijke werkje — in een in vele opzichten inhumane maatschappij — beloven humanisten met nadruk: *Het onderscheid met andere groeperingen — (ik neem aan: ook de bende die er in die maatschappij zo'n troep van heeft gemaakt) — staat hierbij niet op de voorgrond.* Het moet gezellig blijven.

Het lust mij niet de rest van dit konsept op de voet te volgen. Het middendeel levert een schets van een humanistisch mensbeeld, het slot een reeks direkte doeleinden van de organisatie. Vooral dat middendeel is weer een meesterwerkje van hoe men met een helft kan goochelen om het hele te suggereren. Er vallen woorden die — ongedefinieerd — van alles kunnen betekenen: *geluk, redelijk, behoorlijk, (on)vrijheid.* En één van de mooiste vondsten is de zin: *Het humanisme kiest voor een ideaal van menszijn dat, ondanks menselijke onmacht, mogelijkheden tot geluk kan bieden en het bestaan de moeite waard kan maken.* Vooral die tussenzin „ondanks menselijke onmacht" is bepaald een nagalm uit het kerkgewelf, een relikt van kalvinistisch christendom: de mens wikt, God beschikt. Ik voel bovendien heel weinig voor *een ideaal menszijn* dat ook de schurk en de geestelijke zakkenroller *mogelijkheden tot geluk kan bieden,* en het bestaan voor hen de moeite waard kan maken. Dit verzet ontspruit dan aan mijn besef van onze menselijke macht.

Het nadrukkelijk, haastiggebakerd, bij vóórbaat relativeren ten opzichte van plaats en moment van standpunt of theorie is in het moderne denken nauwelijks meer interessant. Alleen een dwaas verlangt zulk een garantie vooraf. In de uitgangspunten *zelf,* in de formulering van de grondbeginselen, behoort van het gestelde de betrekkelijkheid op de situatie te worden ingebouwd.
Het is een kurieus verschijnsel dat ook de kommissie ten offer valt aan een beweging die in dit tijdsbestek valt waar te nemen. Tegenover een techniek, een wetenschap, een praktijk van onze dagen, die een toenemende perfektie en precisie zoekt, want dringend nodig heeft, wordt men een ontstellende vervaging van levensovertuiging gewaar. Met perverse gretigheid zoekt men naar overeenkomsten en sluit men kompromissen. Het „haalbare" is niet alleen een kenmerkend, lelijk woord, het duidt vooral op een afschuwelijke inflatie van de meest wezenlijke menselijke waarde: het onderscheidingsvermogen. Kerken, instituten en politieke organisaties laten als in vertwijfeling hun leerstellingen, hun uitgangspunten, ja zelfs hun veronderstellingen varen. Dat is nog te begrijpen waar het om dogma's gaat, om onbewezen stellingen. Maar de koude wind van de onzekerheid vaagt alles weg, ook methodische principes zonder welke men toch eigenlijk slechts kan stamelen.

Het humanisme heeft iets te stèllen, in zijn uitgangspunten zeker al, maar ook in de dagelijkse praktijk van het leven. Als vanwege het Verbond wordt aangevoerd, dat schrapping van de eis tot het vaststellen van de schuldvraag bij echtscheidingen een hoge wenselijkheid is, dan bedoelen wij niet, dat we een omgekeerde redenering eigenlijk óók wel redelijk vinden. Eén voorbeeld moet volstaan.
Maar ook in de uitgangspunten valt iets onomwonden te formuleren. Het humanisme is een levensovertuiging, geen wegwerphuls. Het is een overtuiging die geen onwrikbare zekerheden biedt, dan alleen die van de wijze van instellen op de dingen. Er is iets specifieks te zeggen over het kriterium der waarheid voor humanisten, over onze visie ten opzichte van de aard en de hoedanigheid der zedelijkheid, over het verband dat wij leggen tussen de theorie en de praktijk, over mondigheid en verantwoordelijkheid, over reflexie en aktie. Misschien zelfs iets over de zin die het leven voor een humanist kan hebben.
Degenen die beducht waren dat de gemengde kommissie geen duidelijk beginselprogramma zou kunnen samenstellen hebben in eerste instantie gelijk gekregen. Wij hebben ons, naar het mij lijkt, vergist en de kommissie door haar ongelijksoortige samenstelling vermoedelijk voor een onvervulbare taak gesteld. Er kan nog van alles gebeuren, maar in het uiterste geval moet het kongres van 1971 verstandiger zijn en — in het bezit van een oud maar redelijk verantwoord beginsel — tot een nieuw projekt opdracht geven.

P. Spigt

★★★★★★★★★★★

Albert Schweitzerprijs voor derde keer uitgeloofd

De Goethe-stichting in Basel heeft voor de derde maal de Albert Schweitzerprijs (totaal 25.000 Zw.frs.) uitgeloofd voor jonge Europeanen, niet ouder dan 35 jaar, die als individu of in groepsverband met onbaatzuchtige doeleinden een bijzondere dienst aan de mensheid hebben bewezen.
De eerste keer, in 1969, is de prijs ondermeer toegekend aan een groep Westduitse jongeren, die een jaar lang in een Israëlische kibboets hebben gewerkt, omdat zij zich medeverantwoordelijk voelden voor de daden van Nazi-Duitsland.
In 1970 is de prijs o.a. toegekend aan een aantal jonge mensen uit België, Zwitserland, Frankrijk, Italië en Israël voor hun werk in de ontwikkelingslanden, vooral op medisch gebied.
Naast deze prijs voor jongeren heeft de Goethe-stichting voor 1970 een gouden Albert Schweitzer medaille ter beschikking gesteld voor die Europeanen van ongeacht welke leeftijd, die zich eveneens op onbaatzuchtige wijze verdienstelijk hebben gemaakt.
De Albert Schweitzer prijs voor de jongeren is als volgt onderverdeeld: 10 prijzen van elk 1000 Zw.frs. voor individuele personen en prijzen van 2500 tot 5000 francs (tot een totaal van 15000 francs) voor groepen. De beoordeling van de kandidaten gebeurt door een internationale jury. Kandidaatstelling kan geschieden bij het Nederlandse lid van de jury, prof. dr. J. P. van Praag (Prinses Mariannelaan 195, Voorburg) of rechtstreeks bij het secretariaat (Mlle Marie-Paule Stinzi, 15 Rue de Blotzheim, 68 Mulhouse, France).

KRITISCH

Onrustige kerstdagen

In Heerenveen pakken ze de heidenen ook niet met zachte handschoenen aan. „Hervormd Heerenveen" publiceerde met kerst een „Brief aan de heidenen die te Heerenveen en omgeving zijn". De auteur, die „het moeilijk (vindt) om u te schrijven" weet niet precies wie zijn lezers zijn en hoe de brief zal overkomen. Misschien dat lezers van Humanist hem uitsluitsel kunnen verschaffen; daarom graag een kleine greep uit de inhoud:

„Het komt wat hard aan — de bijbelse boodschap is wel liefdevol, maar bepaald niet zachtzinnig — dit moet toch maar worden gezegd: mensen die het vertikken om de God van Israël, van de bijbel tot zijn recht te laten komen, voortdurend anderen en zichzelf tekort zullen blijven doen."

„Leven in vrede, in een zo rechtvaardig mogelijke wereld, is alleen te verwerkelijken in en door het geloof in God, die het uiteindelijk allemaal in orde zal brengen, met de komst van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Wie dat geloof afwijst, komt in de chaos terecht, of hij moet bewust, ook als heiden, de wil van God doen. Dat is volgens de bijbel niet uitgesloten. Evenwel blijft de kerk, in het spoor van de bijbel, mensen oproepen tot geloof dat bevrijdt, redt, en behoudt, niet alleen later, maar hier en nu. Mensen en volkeren. Heidenen kunnen er ook een opdracht in zien, of er onopzettelijk aan meewerken, dat gelovigen, heiligen, vredestichters zullen zijn, werkers aan de gerechtigheid, verlichters, en hen daarop aanspreken."

De brief eindigt met de christelijke wens: „Welnu, als dat allemaal zo is, kan ik u maar het beste onrustige kerstdagen toewensen, in uw eigen belang en dat van anderen".

Beurs

Wie het weekeinde van de 6e en 7e februari eens *alternatief* wil besteden vervoege zich op de Alternatieve Voorjaarsbeurs, te houden in Meditatiecentrum De Kosmos, Pr. Hendrikkade 142, in Amsterdam-Kabouterstad. In een oproep gericht *aan alle communes en alternatieve bedrijven* wordt opgeroepen op deze beurs zaken te komen doen. Ook uw alternatieve bedrijf is welkom als er maar *demokratisch samengewerkt wordt door alle arbeiders, zodat een arbeidsraad of een kollektief van medewerkers gezamenlijk beslist.* Om de lente in te leiden van een nieuwe ekonomie *waarin de behoeften van de konsumenten niet langer vervreemd worden* willen de kabouterdepartementen van Behoeftebevrediging, Miljeu-hiechiejenne en Geestelijke Volksgezondheid in eendrachtige samenwerking met *alle demokratiese en verantwoordelijke boerderijen, kledingindustrieën, muziekgroepen, tijdschriften, ingenieursburoos, Derde Wereldwinkels, kaarsenmakers, kabouterwinkels enz. enz.* een *anti-autoritaire ekonomie* op poten zetten, waarin het doel niet is het maken van winst, maar behoeftenbevrediging. Als het een beetje meezit verrijst daar *een eilandenrijk van alternatieve bedrijven in de oude maatschappij, onderling verbonden door de schepen van een nieuw bewustzijn, een gemenebest met een koöperatieve struktuur van wederzijdse hulpverlening, ja een gordel van smaragd!* Wie zou zoiets willen missen, alleen is het wel oppassen geblazen als u er niet alternatief genoeg uitziet. *Het witte overhemd verschaft de kantoorproletariër zekerheid in zijn rol van maatschappelijke-ladder-beklimmer, terwijl de tientallen witmakers die het overhemd wit houden een histories onvergelijkbare waterverontreiniging veroorzaken.* Wie als slaaf van de *heersende kommersjele ekonomie in de konkurrentiemaatschappij* naar binnen tracht te glippen loopt vanzelfsprekend grote kans in de witte kraag te worden gegrepen en op de keien van de Prins Hendrikkade te belanden. Tip: trek eens iets vlotters aan, een leuke, kleurige sportcombinatie of zo en betaal met alternatieve munt (wel gepast). Het is een unieke kans om zonder *omgeturnd* te zijn een indruk te krijgen van een alternatieve, zij het smalle beurs.

Dood

Mevrouw Van Till is pas gepromoveerd op het proefschrift: Medisch-juridische aspekten van het einde van het menselijk leven. Dat einde is volgens haar op twee manieren aan te geven: het sterven van de mens-als-totaliteit (de laatste fase van de hersendood) en het afsterven van de organen en het stoffelijk overschot, wat volgt op de hersendood, is dus het volledig en blijvend verlies van de hersenfunktie, want het lichaam houdt dan ook op als biologische totaliteit te funktioneren. Of het begin van menselijk leven ook op deze wijze (de hersenfunktie als criterium) bepaald moet worden kan mevr. Van Till niet met zekerheid zeggen.

Wel stelt ze met nadruk: Het criterium „hersendood" als eind van het menselijk leven maken de vragen: mag de arts „de knop omdraaien" al of niet op verzoek van de patiënt niet minder problematisch.

Hoewel haar proefschrift een uiterst belangwekkende bijdrage is aan de diskussie over euthanasie en orgaantransplantatie, relativeert mevr. Van Till de waarde van haar onderzoek met deze laatste opmerking tot juiste proporties.

Hoezeer men het leven ook beter denkt te lokaliseren, te omschrijven of te definiëren — hoezeer de grenzen vanuit wetenschappelijk oogpunt ook scherper zijn te trekken; het zegt allemaal niets over de dood, en daardoor niets over het leven zelf.

* *

Ik heb een onderscheiding gekregen. Tenminste zo voel ik het. Niet een koninklijke, een soort humanistische onderscheiding is het. De mevrouw, waarmee ik samen een bejaardenclub leid en ik kregen hem op de laatste clubmiddag in december; een zilveren broche, in de vorm van drie zilveren tulpjes, van onze gemeenschap van het H.V. voor alles wat we de afgelopen vijf jaar voor de club hadden gedaan.

Toen ik hem kreeg dacht ik: „Die heb ik verdiend. Ik ga hem altijd dragen, als het tenminste enigszins te combineren is met wat ik aanheb" en ik was er ontzettend vereerd en blij mee. Natuurlijk had ik kunnen zeggen: „Dat hadden jullie niet moeten doen. Ik heb het altijd met plezier gedaan en er zijn tientallen mensen in het H.V. die veel meer doen en die krijgen er ook geen broche voor". Dat zou misschien waar zijn als ik het inderdaad altijd met zoveel heilig vuur gedaan had, als ik nooit eens gedacht had: „Nu maar eens niet vanmiddag, laat ze asjeblieft voor één keertje eens allemaal verhinderd zijn, ik heb nog zoveel te doen en ik ben zo moe. 'k Wou dat ik een uurtje in m'n bed kon kruipen!"

We kregen het geschenk op de drukste en de benauwdste en de ontroerendste middag van 't jaar; de kerstlunch, van half 12 tot 4 uur, met zo'n 80 stralend gelukkige mensen aan gezellig gedekte tafels met brandende kaarsen, in een zaal die eigenlijk voor 60 mensen berekend is. Die te kleine ruimte was ons tevoren al zo aangevlogen dat we naar een ander zaaltje hadden omgezien maar daar konden we pas in januari terecht. Dat was in een speeltuingebouwtje en begin januari begonnen we dan een nieuw leven in onze ruimere zaal waar stoelen over zijn en de mensen aan tafeltjes kunnen zitten. Het eerste begin was wat stroef, om niet te zeggen ronduit vijandig. De opzichter van de speeltuin liet ons duidelijk merken, dat hij ons en bloc ergens anders op een verafgelegen oord wenste. Wij begrepen er niets van maar de herhaalde klacht: „Ik weet nergens van, ze hebben mij niets verteld van een bejaardenclub", bracht ons begrip voor deze verongelijkte en gepasseerde figuur en onze taak in de komende weken zal zijn hem gunstig te stemmen. Sigaren, denk ik.

Volgend probleem: tussen de middag zijn er „overblijfkinderen", die ook al niet van tevoren ingelicht waren en een beetje pesterig reageerden op deze opa's en oma's-invasie. Snoep mogen we ze niet geven van de leidsters. Misschien allemaal een appel of een mandarijntje. In de keuken waren geen handdoeken, geen theedoeken, geen theepotten, geen theelepeltjes, geen schaaltjes voor de suikerklontjes; dat was er in 't vorig zaaltje wel, dat waren we zo gewend.

Nu ja, ik zou dat wel even aan de overkant gaan vragen, hoe dat zat, aan de vrouw van de penningmeester van de speeltuin. Beleefd vragen, we waren tenslotte nieuw. De vrouw van de penningmeester wist ook alweer van niets. Ze was er niet van op de hoogte gesteld, dat we thee zouden zetten; dat was trouwens niet afgesproken ook, zei ze en wat dacht ik wel, dat zij theedoeken ging geven? Wie moest die uitwassen? Ik kreeg een grote mond, niet leuk meer maar de tijd drong en ik draaide me midden onder de woordenvloed om, om in ons oude zaaltje voor deze ene keer de attributen nog maar eens te gaan lenen.

Toen ik terugkwam met m'n armen vol, stond de furie in de keuken te tetteren tegen de dames van de club, die altijd de thee verzorgen.

We hebben veel te slepen de volgende keer: sigaren, appels, theepotten, theelepeltjes, suikerschaaltjes, theedoeken, een handdoek en als 't aan mij lag, een stinkbom voor de vrouw van de penningmeester.

Ik wil maar zeggen, die broche, die hebben we echt wel verdiend.

Ans Spigt